
Meddelandeblad

Mottagare: Kommuner och regioner, socialnämnder eller motsvarande, äldrenämnder eller motsvarande, regionnämnder, chefer och personal inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg samt äldreomsorg, chefer och personal inom hälso- och sjukvården, länsstyrelser m.fl.

Nr 6/2023
Juni 2023

Nationella minoriteter och minoritetsspråk

Inledning

Det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken och ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige.¹ Enligt minoritetslagen innebär det för socialtjänsten och hälso- och sjukvården bland annat

- en skyldighet att informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter och det allmännas ansvar enligt 3 §,
- att samråd med de nationella minoriteterna ska ske genom strukturerad dialog enligt 5 §,
- att barns och ungas möjlighet till inflytande och samråd särskilt ska främjas enligt 5 a §,
- en skyldighet att erbjuda som lägst en väsentlig del av äldreomsorgen på finska, meänkieli och samiska till enskilda som bor i kommuner som ingår i ett förvaltningsområde enligt 18 §,
- att skyldigheten att tillhandahålla äldreomsorg på minoritetsspråk utsträcks till att även omfatta jiddisch och romani chib, om kommunen har tillgång till personal med sådana språkkunskaper enligt 18 a §,
- att kommunen är skyldig att beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet enligt 18 b § och

¹ Se 8 § språklagen (2009:600) och 4 § lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, minoritetslagen.

- att kommunen är skyldig att informera den som ansöker om äldreomsorg om möjligheterna att få service och omvårdnad enligt 18 c §.

Det här meddelandebladet syftar till att öka kunskaperna om bestämmelserna om nationella minoriteter och minoritetsspråk. I slutet av meddelandebladet finns en sammanfattning av bakgrunden och syftet med dessa regler. Texten i meddelandebladet är huvudsakligen en sammanställning av regeringens proposition 2008/09:158 Från erkännande till egenmakt – Regeringens strategi för de nationella minoriteterna och proposition 2017/18:199 En stärkt minoritetspolitik.

Detta meddelandeblad ersätter Socialstyrelsens meddelandeblad Nationella minoriteter och minoritetsspråk (nr 7/2018).

Minoritetslagen

Minoritetslagen innehåller bestämmelser om nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk. Lagen innehåller också bestämmelser om så kallade förvaltningsområden och rätten att använda minoritetsspråk hos förvaltningsmyndigheter och domstolar samt bestämmelser om äldreomsorg. I lagen finns även bestämmelser om uppföljning av tillämpningen av lagen.²

I minoritetslagen anges vilka områden som är förvaltningsområden, det vill säga de geografiska områden där förvaltningsmyndigheter och domstolar har särskilda skyldigheter i fråga om språklig kommunikation med de nationella minoriteterna. Förvaltningsområden finns för minoritetsspråken finska, meänkieli och samiska.³ Många av de bestämmelser som rör förvaltningsmyndigheternas skyldigheter gäller över hela landet, medan andra endast gäller inom förvaltningsområdena.

Även andra kommuner än de som tillhör förvaltningsområden enligt minoritetslagen kan efter ansökan hos regeringen få ingå i förvaltningsområdet för ett eller flera av dessa minoritetsspråk.⁴ De kommuner som ansluts till förvaltningsområdena får ett statsbidrag baserat på antalet invånare i kommunen.⁵ Tiden för att ansöka om att få ingå i ett förvaltningsområde går ut den 1 mars varje år.⁶

Efter regeringens beslut år 2021 ingick 66 kommuner i det finska förvaltningsområdet, 25 kommuner i det samiska och 9 kommuner i förvaltningsområdet för meänkieli. För aktuell förteckning över kommuner som med stöd av 7 § minoritetslagen ingår i ett förvaltningsområde, se bilaga till förordningen om nationella minoriteter och minoritetsspråk eller www.minoritet.se.

Sveriges nationella minoriteter och minoritetsspråk

Nationella minoriteter enligt 2 § minoritetslagen	Minoritetsspråk enligt 7 § språklagen
judar	jiddisch
romer	romani chib
samer (Sveriges urfolk)	samiska
sverigefinnar	finska
tornedalingar	meänkieli

² Se 1 § minoritetslagen.

³ Se 6–7 §§ minoritetslagen.

⁴ Se 7 § minoritetslagen.

⁵ Se 7 § förordningen (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

⁶ Se 4 § förordningen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Kommuner som ingår i förvaltningsområden enligt 6 § minoritetslagen

Finska

Botkyrka, Eskilstuna, Gällivare, Hallstahammar, Haninge, Haparanda, Huddinge, Håbo, Kiruna, Köping, Pajala, Sigtuna, Solna, Stockholm, Södertälje, Tierp, Upplands Väsby, Upplands-Bro, Uppsala, Älvkarleby, Österåker, Östhammar och Övertorneå

Meänkieli

Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå

Samiska

Arjeplog, Arvidsjaur, Berg, Gällivare, Härjedalen, Jokkmokk, Kiruna, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen och Östersund

Kommuner som ingår i förvaltningsområden efter beslut från regeringen

För aktuell förteckning över kommuner som med stöd av 7 § minoritetslagen ingår i ett förvaltningsområde, se bilaga till förordningen om nationella minoriteter och minoritetsspråk eller www.minoritet.se.

Information om rättigheter och ansvar

3 § minoritetslagen

Kommuner och regioner ska informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter och det allmännas ansvar enligt denna lag och föreskrifter som denna lag hänvisar till. Detsamma gäller statliga förvaltningsmyndigheter vars verksamhet är av betydelse för de nationella minoriteterna eller minoritetsspråken.

För kommuner och regioner finns en ovillkorlig skyldighet att informera om de nationella minoriteternas rättigheter och det allmännas ansvar. Det är upp till respektive kommun eller region att bedöma hur informationen ska lämnas. Utgångspunkten bör vara att syftet med informationen är att individer som tillhör de nationella minoriteterna ska kunna tillvarata sina rättigheter.⁷

Information bör ges på de minoritetsspråk som kan väntas användas av de enskilda som kontaktar myndigheten.⁸

På kommunala hemsidor bör det till exempel finnas särskilt angivet vilka regler som gäller för att få äldreomsorg på något av de nationella minoriteternas språk och vart man ska vända sig för denna typ av önskemål. För äldre

⁷ Se prop. 2017/18:199 s. 92.

⁸ Se prop. 2008/09:158 s. 127.

personer kan det vara lämpligt med riktad information om de möjligheter och rättigheter som finns att få äldreomsorg på det egna minoritetsspråket.⁹

Ett effektivt sätt att säkerställa att minoriteterna får information kan vara riktade informationsträffar i samarbete med organisationer som företräder nationella minoriteter.¹⁰ Därutöver har socialnämnden bland annat ett ansvar enligt 3 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, att göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen.

Främja språk och kultur

4 § minoritetslagen

I språklagen (2009:600) anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

Det allmänna ska även i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige.

Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.

Det allmänna – det vill säga all offentlig verksamhet, oavsett om den utövas av staten, kommunerna eller regionerna – har enligt lagen ett särskilt ansvar att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. Med *främja* avses att det allmänna genom aktiva åtgärder och handlingar ska stödja språkens och kulturens fortlevnad. Vid sidan av ansvaret för att skydda språken, ska de allmänna verksamheterna även främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Det offentliga ansvaret för att främja möjligheter att behålla språk och kultur är förstärkt när det gäller barn.¹¹

För att aktivt kunna främja utveckling av kultur och kulturell identitet bör personalen ha kunskap om minoritetslagen. Ett aktivt främjande skulle kunna bestå av ett medvetet arbete på lokal nivå där man i till exempel en kommun eller en region lyfter fram de nationella minoriteternas behov i olika sammanhang. Genom att anordna seminarier eller informationsträffar för anställda eller för den breda allmänheten kan kunskaperna om de nationella minoriteterna öka.¹²

Ett aktivt främjande kan också innebära utåtriktade verksamheter och aktiviteter som kan bidra till att höja kunskapen om de nationella minoriteterna hos majoritetsbefolkningen. Om kunskapen om de nationella minoriteterna och deras behov ökar hos befolkningen kan det skapa en ökad respekt och en mer öppen och positiv attityd till att använda minoritetsspråken.¹³

Genom att ta fram kommunala handlingsplaner för minoritetsfrågorna kan kommunerna göra medvetna val och tydliga prioriteringar i olika frågor och samtidigt identifiera och definiera de områden där kommunerna särskilt behöver arbeta med minoritetsfrågorna. Det blir därmed ett naturligt sätt att integrera frågorna i den kommunala verksamheten, och kommunen kan sätta upp olika etappmål som är anpassade till de lokala förhållandena. I ett sådant

⁹ Se prop. 2008/09:158 s. 127.

¹⁰ Se prop. 2008/09:158 s. 65.

¹¹ Se prop. 2008/09:158 s. 126–127.

¹² Se prop. 2008/09:158 s. 67.

¹³ Se prop. 2008/09:158 s. 67–68.

arbete behöver en kartläggning göras av de nationella minoriteternas behov på det lokala planet i respektive kommun eller region. De nätverk av föreningar, församlingar, skolor etc. som de nationella minoriteterna byggt upp på lokal nivå bör bland annat användas i kartläggningen för att på ett bättre sätt nå personer i grupperna.¹⁴ Kommuner och regioner är skyldiga att anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete, se avsnittet *Mål och riktlinjer* på sidan 8.

Ett led i arbetet med att främja de nationella minoritetsspråkens bevarande kan även vara att arbeta medvetet med konsekvensanalyser. I beredningen av frågor som berör de nationella minoriteterna bör eventuella konsekvenser redovisas. Ett sådant arbetssätt synliggör de nationella minoriteternas behov.¹⁵

Att barnen lyfts fram särskilt i lagen botten i insikten om att barn som tillhör nationella minoriteter behöver få utveckla sin minoritetskulturella identitet och det egna minoritetsspråket bland annat för att språkets fortlevnad ska tryggas. Ställningstagandet har sin grund i Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter, ramkonventionen, och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, minoritetsspråkskonventionen, men också i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.¹⁶ Från och med den 1 januari 2020 gäller artiklarna 1–42 i barnkonventionen som svensk lag.¹⁷ I artikel 30 i barnkonventionen anges att ett barn som tillhör en etnisk, religiös eller språklig minoritet eller en urbefolkning inte ska förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till eller utöva sin religion eller att använda sitt eget språk.

All offentlig verksamhet, exempelvis sådan som bedrivs av kommuner och regioner, ska särskilt främja barns utveckling av en kulturell identitet och det egna minoritetsspråket. Det kan röra sig om beslut som på olika sätt påverkar enskilda barns möjligheter att tillägna sig eller bevara sitt minoritetsspråk.¹⁸ Det finns också annan lagstiftning som stärker barnens rätt att bevara samhörighet med sin kulturella bakgrund. Socialtjänstens beslut att placera ett barn eller en ungdom i familjehem har lagreglerats på så sätt att socialtjänsten först ska utreda om det finns någon anhörig eller annan närstående som barnen kan bo hos.¹⁹ Enligt förarbetena till bestämmelsen handlar socialtjänstlagens krav om samhörighet och kontakt med hemmiljön inte bara om geografisk närhet. Språkliga och kulturella skillnader i synsätt och bakgrund kan skapa väl så stora avstånd mellan människor, och det är av största betydelse att ta hänsyn till sådana skillnader.²⁰

Inflytande

5 § minoritetslagen

Förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor.

¹⁴ Se prop. 2008/09:158 s. 68.

¹⁵ Se prop. 2008/09:158 s. 68.

¹⁶ Se prop. 2008/09:158 s. 68–69.

¹⁷ Se 1 § lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

¹⁸ Se prop. 2008/09:158 s. 68–69.

¹⁹ Se 6 kap. 5 § SoL.

²⁰ Se regeringens proposition 1996/97:124, Ändring i socialtjänstlagen s. 113–114.

Samråd enligt första stycket ska ske genom att förvaltningsmyndigheten för en strukturerad dialog med de nationella minoriteterna i syfte att kunna beakta deras synpunkter och behov i myndighetens beslutsfattande.

I lagen (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket finns särskilda bestämmelser om konsultationer med det samiska folket.

Statliga och kommunala förvaltningsmyndigheter bör inte enbart samråda med representanter som är utsedda av föreningar som företräder de nationella minoriteterna, utan även med personer som tillhör de nationella minoriteterna men som inte är organiserade inom föreningslivet.²¹

Skyldigheten att samråda gäller så långt det är möjligt, vilket innebär att bestämmelsen i andra stycket får ses som en målformulering. Det finns inte något uttryckligt krav på att de synpunkter som framförs vid samråden måste beaktas i beslutsfattandet, men syftet är att så ska ske så långt det är möjligt.²²

Samrådet med de nationella minoriteterna bör ske i ett skede där det fortfarande är möjligt att påverka ett kommande beslut. I kravet på dialog ligger en skyldighet för myndigheter att se till att skapa former för samråd som gynnar ett ömsesidigt, jämbördigt och förtroendefullt meningsutbyte. Det är inte tillräckligt att myndigheter endast informerar de nationella minoriteterna om beslut eller åtgärder. Ledning har hämtats från den europeiska koden för idéburna organisationers medverkan i beslutsprocessen.²³

I kravet på struktur ligger en skyldighet för myndigheterna att ha en planering för samråden. Det behöver vara tydligt vad syftet med samrådet är och vad som förväntas av deltagarna. Att hitta rätt målgrupp för samrådet är också viktigt. Ibland behöver inbjudningarna gå ut till en bredare krets, ibland behövs mer riktade inbjudningar, beroende på samrådets syfte. Samrådsgruppen ska vara så representativ som möjligt med avseende på till exempel ålder, kön och språkvarietet. Deltagarna behöver även i god tid få del av underlag till samråden för att kunna delta på jämlika villkor. Vidare kan förutsättningarna för samrådet behöva anpassas till deltagarna, till exempel när det gäller på vilka tider och platser samråden ska hållas. Det kan också finnas behov av att säkerställa att samrådsparten har förutsättningar att delta.²⁴

Läs mer om **den europeiska koden för idéburna organisationers medverkan i beslutsprocessen** på Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors webbplats www.mucl.se

Konsultation i frågor som rör det samiska folket

Den 1 mars 2022 trädde lagen (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket i kraft. Syftet med konsultationer är att främja det samiska

²¹ Se prop. 2017/18:199 s. 93.

²² Se prop. 2017/18:199 s. 93.

²³ Se prop. 2017/18:199 s. 93.

²⁴ Se prop. 2017/18:199 s. 42 och s. 93.

folkets inflytande över sina angelägenheter.²⁵ Lagen innebär att regeringen och statliga förvaltningsmyndigheter har en skyldighet att konsultera samiska företrädare innan beslut fattas i ärenden som kan få särskild betydelse för samerna. Skyldigheten att konsultera aktualiseras i ärenden som berör samerna som urfolk och inte endast enskilda samer. Från och med den 1 mars 2024 kommer även regioner och kommuner bli skyldiga att konsultera.²⁶

Med uttrycket ”i ärenden som kan få särskild betydelse för samerna” avses att ärendet särskilt ska röra samer och inte i lika stor utsträckning medborgare i allmänhet och kunna få direkt inverkan på samernas språk, kultur, näringar och ställning som urfolk. Konsultation kan exempelvis bli aktuellt i ärenden om markanvändning, näringsfrågor, renskötsel, fiske, jakt, rovdjur, gruvor, vindkraft, skogsfrågor, kulturmiljöfrågor, ortnamn och biologisk mångfald på renbetesmark samt i ärenden om forskning som särskilt vänder sig till samerna. Det kan även bli aktuellt i ärenden som rör samiskt kulturarv, traditionell kunskap, samiska språk och samisk kultur inom musik, teater, litteratur och konst samt religion. Ärenden av generell karaktär som får antas påverka hela samhället på liknande sätt kräver dock inte konsultation.²⁷

Läs mer om konsultationsordningen och hur det kan gå till att konsultera Sametinget på sametinget.se.

Barns och ungas möjlighet till inflytande och samråd

5 a § minoritetslagen

Förvaltningsmyndigheter ska särskilt främja barns och ungas möjligheter till inflytande och samråd i frågor som berör dem och anpassa formerna för detta till deras förutsättningar.

Paragrafen syftar till att öka barns och ungas möjligheter till inflytande i frågor som berör dem. Bestämmelsen innebär att myndigheterna bland annat behöver ta hänsyn till att barn och unga i mindre utsträckning än tidigare är organiserade genom föreningar och därför överväga alternativ till de sedvanliga formerna för samråd. Det kan ske genom att de unga söks upp i sin egen miljö, till exempel i skolan, på fritidsgårdar, i idrottsföreningar eller sociala medier.²⁸

Mål och riktlinjer

5 b § minoritetslagen

Kommuner och regioner ska anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete.

Uppgifter om mål och riktlinjer som har antagits enligt första stycket ska på begäran lämnas till den myndighet som har uppföljningsansvar enligt 20 §.

²⁵ Se prop. 2021/22:19 s. 142.

²⁶ Se 2 § minoritetslagen som träder i kraft den 1 mars 2024.

²⁷ Se prop. 2021/22:19 s. 143–144.

²⁸ Se prop. 2017/18:199 s. 93–94.

Med minoritetspolitiskt arbete avses verksamhet som motiveras av de skyldigheter och det ansvar som kommuner och regioner har enligt minoritetslagen och de föreskrifter som lagen hänvisar till. Exempel på områden där mål och riktlinjer kan antas är kultur, förskola, skola samt vård- och omsorg. De kan även antas i förhållande till allmänna bestämmelser i minoritetslagen, så som informationsskyldigheten i 3 §, skyldigheten att främja språk och kultur i 4 § och skyldigheten att samråda och ge möjlighet till annat inflytande i 5 §. Kommuner och regioner som ingår i förvaltningsområden kan anta mål och riktlinjer i förhållande till de särskilda skyldigheter som gäller där.²⁹

Skyldigheten innebär att kommuner och regioner aktivt ska ta ställning till hur det minoritetspolitiska arbetet ska bedrivas och att det ska framgå av någon form av styrdokument. Dessa mål och riktlinjer kan med fördel integreras i andra styrdokument som rör mänskliga rättigheter och demokratifrågor, exempelvis handlingsplaner. Ett annat sätt kan vara att målen och riktlinjerna integreras i ordinarie styrdokument, till exempel verksamhetsplaner. Det finns dock inget som hindrar att separata handlingsplaner och styrdokument upprättas för det minoritetspolitiska arbetet. Innehållet i dokumenten får anpassas efter lokala förhållanden. Utformningen bör ske i samråd med de nationella minoriteterna.³⁰

Myndigheter med uppföljningsansvar enligt 20 § minoritetslagen och 2–3 §§ förordningen om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Sametinget

Samer och samiska

Länsstyrelsen i Stockholms län

Övriga minoriteter och minoritetsspråk

Rätten att använda minoritetsspråk hos myndigheter

Vad gäller inom förvaltningsområdena?

8 § minoritetslagen

Enskilda har rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid sina muntliga och skriftliga kontakter med en förvaltningsmyndighet vars geografiska verksamhetsområde helt eller delvis sammanfaller med minoritetsspråkets förvaltningsområde. Detta gäller i ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet har anknytning till förvaltningsområdet.

Om den enskilde använder finska, meänkieli eller samiska i ett sådant ärende, är myndigheten skyldig att ge muntligt svar på samma språk. Enskilda som saknar juridiskt biträde har dessutom rätt att på begäran få en skriftlig översättning av beslut och beslutsmotivering i ärendet på finska, meänkieli respektive samiska.

Myndigheten ska även i övrigt sträva efter att bemöta de enskilda på dessa språk.

²⁹ Se prop. 2017/18:199 s. 94.

³⁰ Se prop. 2017/18:199 s. 94.

Inom ett förvaltningsområde för finska, meänkieli eller samiska har förvaltningsmyndigheterna skyldigheter att kommunicera på respektive minoritetsspråk. En myndighet kan helt eller delvis ingå i ett förvaltningsområde till exempel om myndigheten har huvudkontor eller lokalkontor inom området. Även myndigheter som saknar kontor eller motsvarande inom förvaltningsområdet kan ha verksamhet som helt eller delvis sammanfaller med ett förvaltningsområde.³¹

I ärenden där den enskilde är part eller ställföreträdare för part, och som har anknytning till förvaltningsområdet (till exempel genom att den enskilde är bosatt där) har den enskilde rätt att använda finska, meänkieli och samiska vid både muntliga och skriftliga kontakter med myndigheten. Ärendet behöver inte avse myndighetsutövning i förhållande till den enskilde. Om den enskilde använder ett av dessa minoritetsspråk har myndigheten skyldighet att ge muntligt svar på samma språk. På begäran har den enskilde, om ett juridiskt biträde saknas, även rätt att få beslut och beslutsmotivering översatta till minoritetsspråket. Med beslut och beslutsmotivering menas här både beslut under ärendets handläggning och myndighetens avgörande samt den motivering som myndigheten anfört för sitt ställningstagande, däremot inte eventuell redogörelse för bakgrunden till ärendet.³²

Utöver dessa ärenden, där myndigheterna är skyldiga att kommunicera på de tre minoritetsspråken, ska myndigheterna även i övrigt sträva efter att bemöta de enskilda på dessa språk. Exempel på sådan verksamhet är rådgivning och information till allmänheten. Blanketter och information till allmänheten ska också kunna översättas till finska, meänkieli och samiska eller tvåspråkiga versioner när ett sådant behov finns. Det kan också innebära att kartlägga och ange personalens språkkompetens i interna telefonkataloger, på intranät och hemsidor. Om det inte finns minoritetsspråkstalande personal bör myndigheten ta fram rutiner så att det kan ordnas en tolk med relativt kort varsel.³³

I myndigheters lokaler, till exempel socialtjänstkontor, på hemsidor och i annat informationsmaterial, bör det framgå att service lämnas på minoritetsspråk.³⁴

Vad gäller utanför förvaltningsområdena?

9 § minoritetslagen

Utanför ett förvaltningsområde har enskilda rätt att använda finska, meänkieli respektive samiska vid muntliga och skriftliga kontakter i förvaltningsmyndigheters ärenden i vilka den enskilde är part eller ställföreträdare för part, om ärendet kan handläggas av personal som behärskar minoritetsspråket.

Den enskilde har alltid rätt att använda finska, meänkieli och samiska i sina kontakter med förvaltningsmyndigheten i den mån ärendet kan handläggas av personal som behärskar minoritetsspråket. För att ha rätt att använda sitt

³¹ Se prop. 2008/09:158 s. 128.

³² Se prop. 2008/09:158 s. 129.

³³ Se prop. 2008/09:158 s. 129–130.

³⁴ Se prop. 2008/09:158 s. 130.

minoritetsspråk krävs att ärendet berör den enskilda att den enskilde är part eller ställföreträdare för part.

En förutsättning att få använda finska, meänkieli respektive samiska utanför förvaltningsområdena är att myndigheten har tillgång till personal som är behörig att ta hand om den enskildes angelägenhet och som behärskar språket i fråga. Det krävs inte att språkkunnig personal finns anställd vid samma myndighet, bara att sådan personal utan svårigheter kan anlitas för begärd service, till exempel när den finns hos annan kommunal myndighet än den aktuella.³⁵

Bestämmelser som gäller såväl inom som utanför förvaltningsområdena

11 § minoritetslagen

Förvaltningsmyndigheter ska verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli respektive samiska där detta behövs i enskildas kontakter med myndigheten.

Detta omfattar alla förvaltningsmyndigheter, såväl inom socialtjänstens som hälso- och sjukvårdens verksamheter. ”Att verka för” innebär i detta sammanhang att förvaltningsmyndigheten aktivt ska beakta behovet av personal som behärskar dessa språk och vid behov söka aktivt efter sådan personal. Ett sätt att aktivt söka efter språkkunnig personal kan vara att låta kunskaper i minoritetsspråk vara en merit vid rekrytering.³⁶

Kommunen ska även verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska där detta behövs i omvårdnaden om äldre människor.³⁷

12 § minoritetslagen

Förvaltningsmyndigheter får bestämma särskilda tider och särskild plats för att ta emot besök av enskilda som talar finska, meänkieli respektive samiska, samt ha särskilda telefontider.

Den enskildes rätt att använda finska, meänkieli och samiska kan begränsas till viss tid och plats. Om den minoritetsspråkiga servicen begränsas till vissa tider och vissa platser bör sådant tydligt anges i olika informationskanaler.³⁸

Äldres rätt till service och omvårdnad på minoritetsspråk

Inom förvaltningsområdena

18 § minoritetslagen

En kommun som ingår i ett förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller en väsentlig del av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar

³⁵ Se prop. 2008/09:158 s. 130.

³⁶ Se prop. 2008/09:158 s. 131.

³⁷ Se 5 kap. 6 § tredje stycket SoL samt prop. 2008/09:158 s. 137–138.

³⁸ Se prop. 2008/09:158 s. 90 och s. 131.

finska, meänkieli respektive samiska.

Kommunen ansvarar för att organisera arbetet på ett sådant sätt att den personal som talar minoritetsspråket så långt som möjligt arbetar med de äldre som talar finska, meänkieli eller samiska. Paragrafen bör läsas tillsammans med 5 kap. 6 § tredje stycket SoL, som reglerar kommunens ansvar att verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i minoritetsspråken där detta behövs i omvårdnaden om äldre människor. Av denna bestämmelse följer inte en skyldighet att omedelbart skaffa språkkunnig personal. Vid rekrytering bör dock kunskaper i minoritetsspråk vara en merit.³⁹

Kommuner i förvaltningsområden ska, om så begärs, tillhandahålla som lägst en väsentlig del av verksamheten på finska, meänkieli respektive samiska. Begreppet ”väsentlig del” har för äldreomsorgens del inte någon explicit grund i ett internationellt åtagande. Begreppet motsvaras dock väl av Sveriges övergripande internationella åtaganden och ligger i linje med bestämmelsens bakomliggande syfte. Vad som utgör en väsentlig del av verksamheten måste avgöras utifrån en helhetsbedömning. Bedömningen kan behöva göras på olika sätt beroende på omsorgens form och omfattning. Antalet timmar som personal som behärskar språket finns tillgänglig måste ges stor betydelse. Andra omständigheter av betydelse är nivån på personalens språkkunskaper samt strukturen på och förutsägbarheten av språkets närvaro i de äldres vardag. De äldre bör åtminstone ha möjlighet att tala med personal på sitt språk flera gånger per vecka och personalens språkkunskaper bör vara sådana att de möjliggör ett meningsfullt samtal med den äldre. Det bör också vara tydligt och förutsägbart för den äldre i vilka sammanhang och vid vilka tillfällen det finns möjlighet att använda minoritetsspråket. Även andra faktorer, som den sammansatta språkmiljön i omsorgen eller behovet av kontinuitet och trygghet kan påverka bedömningen. Endast en symbolisk närvaro av språket i verksamheten kan inte anses tillräckligt.⁴⁰

Utanför förvaltningsområdena

18 a § minoritetslagen

En kommun som inte ingår i något förvaltningsområde ska erbjuda den som begär det möjlighet att få hela eller en väsentlig del av den service och omvårdnad som erbjuds inom ramen för äldreomsorgen av personal som behärskar finska, jiddisch, meänkieli, romani chib eller samiska, om kommunen har tillgång till personal med sådana språkkunskaper.

Detsamma gäller för en kommun som ingår i ett förvaltningsområde för ett visst språk vad gäller övriga språk.

Bestämmelsen innebär att skyldigheten att tillhandahålla äldreomsorg på minoritetsspråk utsträcks till att även omfatta jiddisch och romani chib.⁴¹

Paragrafen omfattar såväl kommuner som inte ingår i något förvaltningsområde som kommuner som ingår i ett eller flera förvaltningsområden för ett visst språk, förutsatt att kommunen har tillgång till personal som har kunskaper i det språk som äldreomsorgen begärs på. För den sistnämnda

³⁹ Se prop. 2008/09:158 s. 135 och s. 138.

⁴⁰ Se prop. 2017/18:199 s. 96.

⁴¹ Se prop. 2017/18:199 s. 96.

kommunen gäller skyldigheten i förhållande till övriga språk, dvs. utöver det språk inom vars förvaltningsområde kommunen ingår. En kommun kan ingå i förvaltningsområden för flera språk.⁴²

Som nämnts ovan finns i 5 kap. 6 § tredje stycket SoL en skyldighet för kommunen att verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i ett eller flera av samtliga minoritetsspråken där det behövs i omvårdnaden av äldre människor.

Äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet

18 b § minoritetslagen

Kommunen ska inom ramen för sådan omsorg som erbjuds enligt 18 och 18 a §§ beakta de äldres behov av att upprätthålla sin kulturella identitet.

Detta kan ske på många olika sätt som behöver anpassas efter den äldres förutsättningar och lokala förhållanden. Det kan exempelvis handla om att kommunen i omsorgen tillhandahåller traditionell musik och mat, kulturella inslag, särskilda inredningsdetaljer eller samarbeten med aktörer från de nationella minoriteternas civila samhälle. Det är även lämpligt att den personal som tjänstgör i verksamheten har särskild kulturkompetens, dvs. kunskap om och förståelse för de nationella minoriteternas kultur och situation, alternativt att sådan kompetens stärks genom utbildningsinsatser.⁴³

Skyldigheten ska ses i ljuset av dels det allmännas ansvar att främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige enligt 4 § minoritetslagen, dels i ljuset av äldreomsorgens värdegrund om ett ”värdigt liv” i 5 kap. 4 § SoL. Samtidigt måste hänsyn tas till vilka insatser och anpassningar som är rimliga att vidta med beaktande av lokala förutsättningar och behov.⁴⁴

Oavsett vilka konkreta anpassningar och insatser som vidtas med anledning av bestämmelsen är det av avgörande betydelse att beslutsfattare och personal visar tillbörlig hänsyn och lyhördhet när det gäller att anpassa verksamheten efter kulturella behov, seder och koder.⁴⁵

Information om rätten till äldreomsorg på minoritetsspråk

18 c § minoritetslagen

Kommunen ska informera den som ansöker om bistånd inom ramen för äldreomsorgen om möjligheterna till sådan service och omvårdnad som anges i 18 och 18 a §§.

En låg medvetenhet om sina rättigheter och en önskan om att inte vara till besvär kan vara en förklaring till att omsorg på minoritetsspråket inte begärs. Detta kan ge myndigheterna en felaktig bild av efterfrågan. Kvaliteten på och omfattningen av omsorgen påverkas också av hur stor efterfrågan är. Det är därför viktigt att den efterfrågan som finns synliggörs.⁴⁶

⁴² Se prop. 2017/18:199 s. 96.

⁴³ Se prop. 2017/18:199 s. 97.

⁴⁴ Se prop. 2017/18:199 s. 97.

⁴⁵ Se prop. 2017/18:199 s. 76.

⁴⁶ Se prop. 2017/18:199 s. 72–73.

Det är viktigt att informationen lämnas i samband med ansökan. Därigenom tydliggörs vilka konkreta rättigheter den äldre har ifråga om äldreomsorgen.⁴⁷

Informationen bör utformas på ett sätt som gör den tillgänglig för äldre personer och lämnas i ett så pass tidigt skede att den äldres önskemål om omsorg på minoritetsspråket kan beaktas inför beslut om erbjudande av insatser. Samtidigt bör inte informationen lämnas allt för tidigt eller slentrianmässigt, eftersom den ska ha tydlig koppling i tid till ansökan. Den närmare utformningen av informationen och sättet den lämnas på får avgöras av respektive kommun.

För kommuner som inte ingår i ett eller flera förvaltningsområden gäller informationsskyldigheten endast om de kan erbjuda äldreomsorg på minoritetsspråket, dvs. endast om kommunen har tillgång till personal som är kunnig i språket.⁴⁸ Som nämnts ovan finns i 5 kap. 6 § tredje stycket SoL en skyldighet för kommunen att verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i ett eller flera av samtliga minoritetsspråken där det behövs i omvårdnaden av äldre människor. Därutöver har socialnämnden ett ansvar enligt 3 kap. 1 § SoL, att göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen.

Hälso- och sjukvård

Enligt 3 kap. 1 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) och 1 kap. 6 § patientlagen (2014:821) är målet med hälso- och sjukvården en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Det sistnämnda innebär att möjligheterna att få del av hälso- och sjukvårdens tjänster ska vara lika för alla, oavsett var de bor i landet, och inte får påverkas av förhållanden såsom ålder, kön, förmåga att ta initiativ, utbildning, betalningsförmåga, nationalitet eller kulturella olikheter.⁴⁹ I hälso- och sjukvårdslagen anges även att det där det bedrivs hälso- och sjukvård ska finnas den personal, de lokaler och den utrustning som behövs för att god vård ska kunna bedrivas (5 kap. 2 §). I patientlagen finns också en bestämmelse om att information som lämnas till patienten ska anpassas till patientens ålder, mognad, erfarenhet, språkliga bakgrund och andra individuella förutsättningar (3 kap. 6 §).

I propositionen till minoritetslagen konstaterade regeringen att det av de allmänna bestämmelserna om patientanpassad information och organisering av hälso- och sjukvården redan fick anses följa att vårdgivare bör verka för att det finns tillgång till personal med kunskaper i finska, meänkieli och samiska där det behövs i vården.⁵⁰ I skrivelsen Nystart för en stärkt minoritetspolitik anger regeringen att denna bedömning fortfarande gäller. Regeringen anger vidare att det är nödvändigt att det inom hälso- och sjukvården utvecklas och bedrivs ett arbete för att öka kunskaperna om de nationella minoriteterna och deras förutsättningar och behov. Därutöver ska regionerna beakta bestämmelserna om de nationella minoriteternas rättigheter och det

⁴⁷ Se prop. 2017/18:199 s. 98.

⁴⁸ Se prop. 2017/18:199 s. 98.

⁴⁹ Se prop. 1981/82:97 s. 27–28.

⁵⁰ Se prop. 2008/09:158 s. 106.

allmännas skyldigheter i minoritetslagen och i annan lagstiftning i syfte att säkerställa en jämlik vård för alla.⁵¹

Sveriges nationella minoriteter

De nationella minoriteterna och minoritetsspråken

Sveriges nationella minoriteter är judar, romer, samer, sverigefinnar och tornedalingar.⁵² Vilka grupper som skulle erkännas som nationella minoriteter beslutades av riksdagen i samband med att Sverige 1999 beslutade att ansluta sig till ramkonventionen och minoritetsspråkskonventionen.

Huruvida en person tillhör en nationell minoritet baseras på självidentifikation och etnisk förankring i gruppen och bygger helt på frivillighet. Gemensamt för de nationella minoriteterna är att de har befolkat Sverige under lång tid. De har en uttalad samhörighet baserad på religiös, språklig eller kulturell tillhörighet. Gruppen har också en önskan att behålla sin identitet. De nationella minoriteternas kultur är en levande del av det svenska samhället och en del av vårt gemensamma svenska kulturarv. Den samiska minoriteten är också Sveriges urfolk.⁵³

Det finns inga exakta uppgifter om hur många personer som tillhör de grupper som erkänts som nationella minoriteter. Detta beror i huvudsak på att Sverige inte för sådan statistik, ett förhållningssätt som bland annat har historiska skäl. Men uppskattningsvis kan uppemot tio procent av befolkningen utgöras av personer som tillhör en eller flera nationella minoriteter.⁵⁴

I språklagen anges att de svenska nationella minoritetsspråken är finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska.⁵⁵ Även samtliga varieteter av respektive språk har status som nationellt minoritetsspråk. Det är upp till varje stat som skrivit på minoritetsspråkskonventionen om landsdelseller minoritetsspråk att välja vilka nationella minoritetsspråk som ska skyddas. Det skydd som språket får är olika starkt beroende på om språket har en historisk och geografisk anknytning till ett visst territorium inom staten eller inte. Staten ska också peka ut inom vilket eller vilka geografiska områden språket ska få förstärkt skydd.⁵⁶

Varför utses nationella minoriteter?

I inledningen till ramkonventionen beskrivs att omvälvningarna i Europas historia visar att det är nödvändigt att skydda de nationella minoriteterna för att uppnå stabilitet, demokratisk säkerhet och fred.

I Sverige i dag möter en del personer som tillhör de nationella minoriteterna såväl öppen som dold diskriminering och kränkande behandling. En del är fortfarande marginaliserade och lever i utanförskap. Antiziganism (rasism mot romer), antisemitism eller andra former av rasism kan aldrig accepteras i ett demokratiskt samhälle. I förarbetena till minoritetslagen anges att regeringen har uttalat att diskriminering av de nationella minoriteterna behöver

⁵¹ Se regeringens skrivelse Nystart för en stärkt minoritetspolitik (Skr. 2017/18:282) s. 43.

⁵² Se 2 § minoritetslagen.

⁵³ Se prop. 2008/09:158 s. 14 samt prop. 2017/18:199 s. 17–18.

⁵⁴ Se prop. 2017/18:199 s. 18.

⁵⁵ Se 7 § språklagen.

⁵⁶ Se prop. 2008/09:158 s. 17.

bekämpas och synliggöras. Att skydda de nationella minoriteternas rättigheter behöver bli en naturlig del av kommuners och myndigheters dagliga arbete med att förverkliga de mänskliga rättigheterna.⁵⁷

I propositionen till ändringarna i minoritetslagen bedömer regeringen att Sveriges internationella åtaganden om de nationella minoriteternas rättigheter inte i tillräcklig grad har omvandlats till praktiska resultat i vardagen och i vissa fall inte heller på ett korrekt sätt införlivats i svensk rätt. Regeringen avser därför fortsätta arbetet med att säkerställa att de nationella minoriteternas rättigheter, som är en del av det internationella ramverket till skydd för de mänskliga rättigheterna, efterlevs i praktiken.⁵⁸

Varför utses nationella minoritetsspråk?

Huvudsyftet med minoritetsspråkskonventionen är att skydda Europas kulturella mångfald och bygger på insikten att det i dag finns ett stort antal minoriteter som lever i Europa och att vissa av dessa minoriteters språk hotar att försvinna.⁵⁹ De svenska minoritetsspråken har funnits i Sverige under lång tid, men det har blivit svårt att upprätthålla och utveckla språken då majoritetssamhället i perioder har drivit en politik som gått ut på att alla ska tala svenska.⁶⁰ Barn har till exempel inte tillåtits att använda sitt minoritetsspråk i skolan och det egna språket har i många fall blivit något skambelagt. Barn som tillhört de nationella minoriteterna har placerats i skolformer som skilt dem från föräldrarna under långa perioder. En del barn har även uteslutits från möjligheten att gå i vanlig kommunal skola som majoritetsbefolkningens barn.⁶¹

Minoritetsspråken i Sverige tappar mark genom att de talas av allt färre personer och i allt färre sammanhang. Nya termer och begrepp utvecklas inte. Talarnas språkfärdigheter blir sämre vilket leder till att deras förutsättningar att föra språket vidare till nästa generation minskar. Ett likartat negativt mönster märks inom samtliga nationella minoritetsspråk i Sverige. För vissa varieteter av de samiska minoritetsspråken bedöms läget vara akut.⁶²

Minoriteters skydd

I den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, anges att åtnjutande av fri- och rättigheter ska säkerställas utan någon åtskillnad såsom på grund av kön, ras, hudfärg, språk, religion, politisk eller annan åskådning, nationellt eller socialt ursprung, tillhörighet till nationell minoritet, förmögenhet, börd eller ställning i övrigt.⁶³ Europakonventionen gäller som lag i Sverige.⁶⁴

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter och minoritetsspråkskonventionen tillkom under 1990-talet och är två centrala dokument för skyddet av de nationella minoriteternas rättigheter. Ramkonventionens

⁵⁷ Se prop. 2008/09:158 s. 32.

⁵⁸ Se prop. 2017/18:199 s. 22.

⁵⁹ Se prop. 2008/09:158 s. 16.

⁶⁰ Se prop. 2008/09:158 s. 28.

⁶¹ Se prop. 2008/09:158 s. 32.

⁶² Se prop. 2008/09:158 s. 35.

⁶³ Se artikel 14 Europakonventionen.

⁶⁴ Se 1 § lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

syfte är att skydda de nationella minoriteternas fortlevnad. Skyddet av nationella minoriteter och av deras rättigheter och friheter utgör en integrerad del av det internationella skyddet av mänskliga rättigheter (artikel 1). I ramkonventionens inledande text anges att konventionens principer ska förverkligas genom nationell lagstiftning och lämplig regeringspolitik. I konventionen sägs bland annat att ett i sann mening demokratiskt samhälle inte endast bör respektera den etniska, kulturella, språkliga och religiösa identiteten för varje person som tillhör en nationell minoritet, utan även skapa lämpliga förutsättningar för att göra det möjligt att uttrycka, bevara och utveckla denna identitet.

Ramkonventionen innehåller drygt 30 artiklar, som berör olika aspekter av statens skyldigheter och de nationella minoriteternas rättigheter. Av konventionen framgår bland annat skyldigheten att främja förutsättningarna för de nationella minoriteterna att bibehålla och utveckla sin kultur (artikel 5). I konventionen stadgas även skyldigheten att skapa förutsättningar för nationella minoriteter att effektivt kunna delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet samt i offentliga angelägenheter (artikel 15). Bland annat anges att all diskriminering på grundval av tillhörighet till en nationell minoritet är förbjuden samt skydd mot assimilering (artikel 4 och artikel 5.2).

Orden assimilation eller assimilering används för att beskriva processen där en grups kulturella särart försvinner eller överges i mötet med majoritetssamhället. Till skillnad från integration, där olika gruppers särart inte betraktas som ett hinder för inträde i samhällslivet, är assimileringen framtvungen av krav på anpassning till dominerande normer av socialt beteende.⁶⁵

FN:s generalförsamling antog den 25 september 2015 resolutionen Agenda 2030 för hållbar utveckling. Agendan innebär att alla medlemsländer i FN förbundit sig att arbeta för att uppnå en socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar värld till år 2030. Agendan innehåller 17 mål och 169 delmål som i Sverige kallas de globala målen. De nationella minoriteternas rättigheter har direkt koppling till flera mål och delmål i agendan, bl.a. mål tre om god hälsa och välbefinnande, mål fyra om god utbildning för alla och mål tio om minskad ojämlikhet. Att säkerställa efterlevnaden av de nationella minoriteternas rättigheter är ett led i processen för att uppfylla de globala målen och i förlängningen att genomföra Agenda 2030.⁶⁶

Läs mer

[Regeringens proposition 2017/18:199 *En stärkt minoritetspolitik*](#)

[Regeringens proposition 2008/09:158 *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna*](#)

[Regeringens skrivelse 2017/18:282 *Nystart för en stärkt minoritetspolitik*](#)

[Regeringens proposition 2021/22:19 *En konsultationsordning som rör det samiska folket*](#)

⁶⁵ Se Rätten till mitt språk (SOU 2005:40) s. 43.

⁶⁶ Se prop. 2017/18:199 s. 14.

Om du vill veta mer

Länsstyrelsen i Stockholms län www.lansstyrelsen.se/stockholm

Sametinget www.sametinget.se

De nationella minoriteternas webbplats www.minoritet.se

Regeringen www.regeringen.se

Riksdagen www.riksdagen.se

Denna information (art.nr. 2023-6-8679) kan laddas ner från Socialstyrelsens webbplats:
www.socialstyrelsen.se/publikationer.

